

Prediction of Marital Satisfaction Based on Factors of Family Process and Content among Primary School Teachers in the City of Karaj

Hadi Salimi. M.A

Family Counseling, Kharazmi University of Tehran

Farshad Mohsenzadeh. Ph.D.

Assistant Professor of Counseling, Kharazmi University of Tehran

Ali Mohammad Nazari. Ph.D.

Associate Professor of Counseling, Kharazmi University of Tehran

Abstract

The purpose of the present research was to predict marital satisfaction based on factors of family process and content among elementary school teachers in Karaj city. Research method was descriptive and correlation. The statistical population were all the married elementary schools teachers in Karaj city in the academic year of 2014-2015. 358 people were selected as the sample through random cluster sampling based on the Morgan table. To collect the, data Marital Adjustment Scale (Spanier, 1976), Family Process Scale (Samani, 2007/ 1387s.c.) and Family Content Scale (Samani, 2007/1387s.c.) were used. The data were analyzed with Pearson correlation coefficient and stepwise regression. The results of stepwise regression showed that, components of family process including decision making and problem solving, communication skills, family solidarity and coping skills, except religious beliefs, can predict marital satisfaction. ($P < 0.001$). Also, it was shown that family content components including financial sources, time for being together, occupation and education, physical and mental health and social prestige, except living location and educational facilities, can predict marital satisfaction ($P < 0.001$).

Keywords: marital satisfaction, family process, family content.

پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس عوامل فرایندی و محتوایی خانواده در معلمان ابتدایی شهر کرج

هادی سلیمی*

کارشناس ارشد مشاوره خانواده دانشگاه خوارزمی تهران

فرشاد محسن‌زاده

عضو هیات علمی گروه مشاوره دانشگاه خوارزمی تهران

علی محمد نظری

عضو هیات علمی گروه مشاوره دانشگاه خوارزمی تهران

چکیده

هدف پژوهش حاضر پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس عوامل فرایندی و محتوایی خانواده در معلمان ابتدایی شهر کرج بود. روش پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری کلیه معلمان متأهل مقطع ابتدایی شهر کرج در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۹۴ بودند که ۳۵۸ نفر به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی براساس جدول مورگان به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از مقیاس‌های سازگاری زناشویی (اسپنیر، ۱۹۷۶)، فرایند خانواده (سامانی، ۱۳۸۷) و محتوای خانواده (سامانی، ۱۳۸۷) استفاده شد. داده‌ها از طریق ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام‌به‌گام تحلیل شدند. نتایج رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت‌های ارتباطی، انسجام خانواده و مهارت‌های مقابله به استثنای باورهای مذهبی، توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را دارند ($P < 0/001$). همچنین، نشان داده شد که مؤلفه‌های محتوایی خانواده شامل محل زندگی و تسهیلات آموزشی، منابع مالی، زمان با هم بودن، شغل و تحصیلات، سلامت جسمی و روانی و وجهه یا موقعیت اجتماعی به غیر از محل زندگی و تسهیلات آموزشی، توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را دارند ($P < 0/001$).
واژه‌های کلیدی: رضایت زناشویی، فرایند خانواده، محتوای خانواده.

* نویسنده مسؤول: hadisalimi69@yahoo.com

مقدمه

مطالعه‌ای که بادیا^۱ (۱۹۹۲) انجام داده، مشخص کرده است که در ابتدای ازدواج میزان رضایت زناشویی در بالاترین حد ممکن قرار دارد و این میزان رضایت زناشویی برای زنان با گذشت زمان رو به کاهش می‌رود، اما برای مردان پس از گذشت ده سال از ازدواج رو به افزایش می‌رود. در یک مطالعه طولی برای بررسی میزان رضایت زناشویی در طول دوره زندگی زناشویی، پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که رضایت زناشویی مسیر U شکلی را طی می‌کند. به این صورت که در اوایل زندگی زناشویی، میزان رضایت بالا می‌رود، در طول ۱۰ تا ۲۰ سال بعدی کاهش می‌یابد و بعد از اینکه فرزندان خانه را ترک می‌کنند، افزایش می‌یابد (هابر، ناوارو، و میل و مام^۲، ۲۰۱۰). پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه رضایت زناشویی نشان‌دهنده تأثیر این عامل در سایر حیطه‌های زندگی و به‌خصوص سلامت روان است (تروکسل^۱، ۲۰۰۶؛ احمدزاده، ۱۳۸۴). دادگستر (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این یافته رسید که بین هوش هیجانی و شادکامی با رضایت زناشویی رابطه معناداری وجود دارد. هارپر، اسپالچ و ساندبرگ^{۱۱} (۲۰۰۰) به این نتیجه دست یافتند که مهارت‌های مقابله‌ای پیش‌بینی‌کننده‌های رضایت زناشویی و جلوگیری از اتمام زناشویی است. پژوهش‌های نف و کارنی^{۱۲} (۲۰۰۴)، استوری و برادبری^{۱۳} (۲۰۰۴)، رندال و بودمان^{۱۴} (۲۰۰۹) و چنگ^{۱۵} (۲۰۱۰) این یافته‌ها را تأیید می‌کنند. پژوهش‌های دیگر رابطه معناداری را بین رضایت زناشویی با راهبردهای مقابله‌ای و سبک زندگی (قربانی، ۱۳۹۱)، صفات شخصیتی (عبداله‌زاده، ۱۳۸۲)، احترام متقابل (میشل^{۱۶}، ۱۹۹۱)، ارتباط میان‌فردی (موریسن^{۱۷}، ۲۰۰۰؛ ابراهیمی و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷) و تصمیم‌گیری و حل مسأله (احمدی، ۱۳۸۲) تأیید می‌کنند.

وجود افت‌وخیزهای رضایت زناشویی و کاهش آن در خانواده نشان از وجود مشکلات، درون نظام خانواده است و این مشکلات همواره تهدیدی بر سلامت اعضای خانواده و همچنین بر جامعه است. از این‌رو رضایت زناشویی به‌عنوان یکی از ابعاد مهم زندگی زناشویی همواره مورد توجه مشاوران و روان‌شناسان است و سعی می‌کنند با ارائه رویکردها،

خانواده اولین نهاد اجتماعی است که از آغاز پیدایش بشر وجود داشته و کانون تربیت فرزندان، حفظ سنت‌های اجتماعی و روابط زندگی انسان‌هاست. انسان موجودی اجتماعی است. وجود دو عنصر زن و مرد و زندگی مشترک آنها، از ابتدا در جوامع بشری بوده است (مصاحبی، ۱۳۸۱). پایه و اساس خانواده با ازدواج شکل می‌گیرد، اما مهمتر از ازدواج، سازگاری و رضایت زناشویی^۱ است (احمدی، آزادمرزآبادی و ملازمانی، ۱۳۸۴). رضایت زناشویی نشان‌دهنده استحکام و کارایی نظام خانواده است. خانواده و جامعه سالم از پیوندهای آگاهانه و ارتباطات سالم و بالنده زوج‌ها شکل می‌گیرد. چنانچه پایه خانواده از استحکام لازم برخوردار نباشد، تبعات منفی آن نه تنها برای خانواده، بلکه برای کل جامعه خواهد بود (ابراهیمی و جان‌بزرگی، ۱۳۸۷). رضایت زناشویی یکی از مؤلفه‌های زندگی بشر است و پژوهش‌های زیادی در این زمینه انجام شده که نشان‌دهنده اهمیت آن است (اسماعیل‌پور، خواجه و مهدوی، ۱۳۹۲؛ عباسی، دهقانی، مظاهری، انصاری‌نژاد، فدایی و همکاران، ۱۳۸۹؛ ویسی، ۱۳۸۸؛ چارنیا و اسکیس^۲، ۲۰۰۷؛ بردبری، فینچم و بیچ^۳، ۲۰۰۰؛ پاتریک، سلز، گیردانو و تولرود^۴، ۲۰۰۷). بر اساس تعریف، رضایت زناشویی حالتی است که طی آن زن و شوهر از ازدواج با یکدیگر و با هم بودن احساس شادمانی و رضایت دارند (سینها و ماکرجی^۵، ۱۹۹۱). وینچ^۶ (۱۹۷۴) معتقد است رضایت زناشویی انطباق بین وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار است. طبق این تعریف رضایت زناشویی زمانی محقق می‌گردد که وضعیت موجود در روابط زناشویی با وضعیت مورد انتظار فرد منطبق باشد. همچنین الیس^۷ (۱۹۸۹) بیان می‌کند رضایت زناشویی احساسات عینی از خشنودی، رضایت و لذتی است که زن یا شوهر هنگامی که همه جنبه‌های ازدواجشان را در نظر می‌گیرند، تجربه می‌کنند.

رضایت زناشویی به‌عنوان یک احساس و نگرش لذت‌بخش از زندگی مشترک همواره در طول زندگی ثابت نمی‌ماند و در چرخه زندگی و طول آن افت و خیزهایی دارد.

1. marital satisfaction

3. Bradbury, Fincham & Beach

5. Sinha & Mukerjee

7. Ellis

9. Huber, Navarro, Vomile & Mumme

11. Harper, Schaalje & Sandberg

13. Story & Bradbury

15. Cheng

17. Morrison

2. Charnia & Ickes

4. Patrick, Sells, Giordano & Tollerud

6. Winch

8. Badyal

10. Troxel

12. Neff & Karney

14. Randall & Bodenmann

16. Michel

این یافته رسید که متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، جنس، تحصیلات، شغل و تعداد فرزندان) با رضایت زناشویی رابطه دارد. همچنین پژوهش‌های زیادی (بنائیان، پروین و کاظمیان، ۱۳۸۵؛ آقاییوسفی، مرادی، صفری، قاضی و امیری، ۱۳۹۰) رابطه رضایت زوج‌ها را با سلامت جسمی و روانی به‌عنوان محتوای خانواده تأیید می‌کنند. در ارتباط رضایت زناشویی با شغل افخمی، یزدانیان، کمالی، رستگار، فلاحتی و همکاران (۱۳۹۲) و ادیب حاج‌باقری، لطفی و سادات حسینی (۱۳۹۳) به نتایج معناداری بین این دو متغیر دست یافته‌اند. همچنین پژوهش‌های دیگری رابطه معناداری بین آموزش و ارتباط فرزند و محتوای خانواده با نیمرخ مشکلات خانواده‌های با کودک بیش‌فعال (جهانی، ۱۳۹۱)، شادکامی (سامانی و ترابی، ۱۳۹۰)، ابعاد سازگاری و خودکارآمدی (رضایی، ۱۳۹۱)، کیفیت زندگی خانواده با کودکان عقب‌مانده ذهنی (اسدمنش، ۱۳۹۰)، طرحواره‌های شناختی و شیوه‌های حل تعارض با والدین (جلالی و سروقد، ۱۳۹۱؛ جلالی، سروقد و سامانی، ۱۳۹۱) و افسردگی، اضطراب، استرس و امید به زندگی (کمرزرین، ناصری، سبحانی، خالدیان، شوشتری و همکاران، ۲۰۱۳؛ خالدیان، مالکی، خدایی، طالبیان و اسدی، ۲۰۱۳) را تأیید کرده‌اند.

براساس آمارهای گزارش‌شده ثبت احوال روند طلاق رو به افزایش است؛ به این صورت که هر ۳ دقیقه و ۴۵ ثانیه یک طلاق در کشور ثبت می‌شود. مقایسه آماری ازدواج و طلاق در سال ۹۱ نشان می‌دهد که در این سال از هر شش ازدواج یک مورد به طلاق ختم شده است و میزان طلاق در شهر کرج افزایش بسیار چشمگیری داشته است (سایت خبر فارسی، ۱۳۹۲)؛ و این آمار دلیلی بر جلوگیری و مقابله با این بحران اجتماعی است. افزایش طلاق نشان از نارضایتی و سازگاری بین زوج‌ها است (سایرز، کوهن و فیرسکو، ۲۰۰۱) بنابراین شناسایی عوامل مؤثر دخیل در افزایش رضایت و حل تعارض و مشکلات بین زوج‌ها به‌منظور غنی‌تر کردن زندگی زناشویی و تلاش برای کاهش طلاق با هر جهان‌بینی و هر مکتبی در درجه اول اهمیت قرار دارد (باغبان و مرادی، ۱۳۸۲) و معلمان به‌عنوان افرادی آگاه و بسیار دلسوز کمک‌کننده‌ترین افراد در شناسایی درست این عوامل هستند. از این‌رو با توجه به افزایش روزافزون طلاق در بین قوم‌های گوناگون شهر کرج و کمبود پژوهش‌های بومی، هدف این پژوهش پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس عوامل فرایندی و محتوایی خانواده در معلمان ابتدایی شهر کرج بود. بر همین مبنا فرضیه‌های زیر تدوین شده است: ۱- عوامل فرایندی خانواده (تصمیم‌گیری و

چارچوب‌ها و الگوی نظری و استفاده از آنها، مسائل درون خانواده را مفهوم‌سازی کنند و از مشکلات موجود درون نظام خانواده بکاهند. هر یک از این رویکردهای خانواده‌درمانی و زوج‌درمانی به‌نوعی برای افزایش رضایت زناشویی و خانوادگی افراد دست به مداخله در عوامل یا مصداق‌های رضایت و سازگاری زناشویی می‌زنند. این رویکردها به‌طور کلی به مداخله در کنش و واکنش‌ها، کمبودها، ظرفیت‌ها، داشت‌ها و عوامل زمینه‌ای در فرد و خانواده دست می‌زنند، یا از جنبه دیگر در عواملی که باعث افزایش رضایت زناشویی می‌شود کار می‌کنند و به‌طور کلی در فرایندها و محتواهای خانواده مداخله می‌کنند. فرایندهای خانواده عبارت‌اند از مجموعه‌ای از کنش‌ها که هر خانواده برای انطباق و سازگاری با شرایط جدید از آنها استفاده می‌کند (سامانی، ۱۳۸۷) و شامل مواردی نظیر مهارت‌ها و سبک‌های ارتباطی، مهارت‌های مقابله، مهارت در تصمیم‌گیری و حل مسأله، انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده و جهت‌گیری مذهبی است و در واقع اشاره به کارکرد نهاد خانواده دارد و این کارکرد تنظیمی شامل توانایی برای سازگاری با نیازها و انطباق با شرایط جدید است و خانواده را قادر می‌سازد به‌طور مؤثری با بحران‌های جدید مقابله کند (سامانی، ۲۰۱۱). بعد دوم یعنی محتوای خانواده شامل همه آن چیزهایی است که واقعیت عینی و کاملاً ملموس زندگی اعضای خانواده را شکل می‌دهد و به کفایت و داشت‌ها یا ظرفیت خانواده در زمینه‌های سلامت جسمی و روانی، شغل و تحصیلات، منابع مالی، تسهیلات آموزشی، محل سکونت، میزان حضور در خانه و ظاهر فیزیکی و اعتبار و مقام اجتماعی اشاره می‌کند و دو ویژگی دارد: ۱- وابستگی به بافت، ۲- میزان تغییرپذیری. مثلاً به این صورت که بعضی فرایندها در جوامع فردگرا رایج‌تر و یا متفاوت با جوامع جمع‌گراست و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است (سامانی، ۲۰۱۱). به همین منظور در بررسی تأثیرات فرایند و محتوا در کیفیت خانواده، محی‌الدینی، صادقی، چراغی و زارع (۱۳۹۲) در پژوهش خود با هدف مقایسه مقیاس‌های الگوی فرایند و محتوای خانواده‌های افراد معتاد و غیرمعتاد به این نتیجه رسیدند که این دو عامل در بین خانواده‌های افراد معتاد و غیرمعتاد تفاوت معناداری دارد و همچنین در صورت ارتقای کیفیت فرایند خانواده از طریق برنامه‌های آموزش خانواده، می‌توان ارتقای سطح کیفیت خانواده‌ها و همچنین مقدمات کنترل و پیشگیری گرایش افراد به سمت مواد مخدر را مهیا کرد. در بررسی عوامل محتوایی مؤثر بر رضایت زناشویی، شاکریان (۱۳۸۸) به

کاملاً مخالف (=۱) دارد که پنج حیطه؛ تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت مقابله، انسجام و احترام متقابل، مهارت ارتباطی و باورهای مذهبی را در برمی‌گیرد. سامانی (۱۳۸۷) به‌منظور تعیین پایایی مقیاس فرایند خانواده، روش محاسبه آلفای کرونباخ را به کار برد. ضریب آلفا به ترتیب برای عامل تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت مقابله، انسجام و احترام، مهارت ارتباطی و باورهای مذهبی برابر با ۰/۸۶، ۰/۸۸، ۰/۷۶، ۰/۷۹، ۰/۷۹ گزارش شده است و در این پژوهش به ترتیب برابر با ۰/۸۴، ۰/۹۳، ۰/۸۸، ۰/۷۱ و ۰/۸۹ به‌دست آمد. سامانی (۱۳۸۷، ۲۰۰۸) روایی این مقیاس را نیز در دو مطالعه با استفاده از روش تحلیل عاملی ارزیابی کرده است. نتایج هر دو مطالعه نشان‌دهنده کفایت روان‌سنجی این مقیاس است. دو نمونه از گویه‌های این مقیاس عبارت‌اند از: «اعضای خانواده ما رابطه نزدیکی با یکدیگر دارند» و «در تصمیم‌گیری‌ها به نظر تمام اعضای خانواده توجه می‌شود».

مقیاس خودگزارشی محتوای خانواده^۱: سامانی (۱۳۸۷) این مقیاس را بر پایه الگوی بافت‌نگر فرایند و محتوای خانواده طراحی کرده است. مطابق مطالعه سامانی و صادق‌زاده (۲۰۱۰) این پرسشنامه ۳۸ سؤال، هفت عامل؛ شغل و تحصیلات، زمان با هم بودن، منابع مالی، سلامت جسمی و روانی، فضای زندگی، ظاهر فیزیکی و تسهیلات آموزشی را ارزیابی می‌کند. به‌منظور تعیین پایایی مقیاس محتوای خانواده، سامانی (۲۰۰۸) روش آلفای کرونباخ را به کار گرفته است. ضریب آلفا برای این هفت عامل به ترتیب برابر با ۰/۸۶، ۰/۸۸، ۰/۷۶، ۰/۷۹، ۰/۷۹، ۰/۸۲، ۰/۸۵ گزارش شده است و در این پژوهش نیز به ترتیب برابر با ۰/۵۷، ۰/۸۳، ۰/۸۰، ۰/۸۰، ۰/۶۸، ۰/۷۹ و ۰/۸۶ به‌دست آمد. سامانی (۲۰۰۸) و سامانی و صادق‌زاده (۲۰۱۰) روایی این مقیاس را نیز با استفاده از روش تحلیل عاملی بررسی کردند که نتایج هر دو مطالعه نشان‌دهنده کفایت این مقیاس به لحاظ شاخص‌های روان‌سنجی بوده است. همچنین جعفری (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ برای عوامل این مقیاس را از ۰/۶۵ تا ۰/۸۶ گزارش کرده است. دو نمونه از گویه‌های این مقیاس عبارت‌اند از: «اعضای خانواده ما از سلامت کامل جسمانی برخوردارند» و «درآمد کافی نداریم».

روش اجرا و تحلیل

پس از انتخاب و تأیید موضوع و کسب مجوزهای لازم و همچنین مشخص کردن تعداد نمونه، ابزارهای پژوهش به‌صورت تصادفی به نمونه‌های پژوهش داده شد و اطلاعات

حل مسأله، مهارت‌های مقابله، انسجام خانواده، مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی) توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را به‌صورت معنادار دارند. ۲- عوامل محتوایی خانواده (منابع مالی، زمان با هم بودن، شغل و تحصیلات، سلامت جسمی و روانی، موقعیت اجتماعی، محل زندگی و تسهیلات آموزشی) توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را به‌صورت معنادار دارند.

روش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: روش این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش همه معلمان مرد و زن متأهل مقطع ابتدایی شهر کرج و مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ بودند. در این مطالعه شیوه نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای به کار گرفته شد. به این صورت که از بین ۴ ناحیه آموزش و پرورش شهر کرج، معلمان مرد و زن براساس جدول کرجسی و مورگان^۱ ۳۵۸ نفر به‌عنوان نمونه به‌صورت تصادفی انتخاب شدند.

ابزارهای پژوهش

مقیاس سازگاری زناشویی^۲: برای اندازه‌گیری میزان رضایت زناشویی از این مقیاس استفاده شد. اسپنیر^۳، این مقیاس را با ۳۲ ماده در سال ۱۹۷۶ به‌منظور سنجش میزان سازگاری و رضایت زناشویی تهیه کرد. این مقیاس چهار بُعد رضایت دو نفری، همبستگی دو نفری، توافق دو نفری و ابراز محبت را می‌سنجد. درجه‌بندی مقیاس با طیف لیکرت و با نمره‌گذاری بین ۰ تا ۵ است. نمره کل مجموع تمام سؤالات بین صفر تا ۱۵۱ است و نمرات بالاتر نشان‌دهنده رابطه بهتر است. مقیاس سازگاری زناشویی با آلفای کرونباخ ۰/۹۶ از همسانی درونی قابل توجهی برخوردار است (ثنائی، علاقه‌بند، فلاحتی و هومن، ۱۳۸۷). در ایران ملازاده (۱۳۸۱) اعتبار مقیاس را با روش بازآزمایی ۰/۸۶ و با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و میزان روایی همزمان آن را با پرسشنامه سازگاری زناشویی لاکه - والاس^۴ برابر ۰/۹۰ گزارش کرده است و در این پژوهش نیز ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۲ به‌دست آمد. دو نمونه از سؤالات این مقیاس عبارت‌اند از: «آیا اتفاق افتاده که از ازدواج خود متأسف باشید؟» و «چند وقت یک‌بار شما و همسرتان دعوا می‌کنید».

مقیاس خودگزارشی فرایند خانواده^۵: سامانی (۱۳۸۷) این مقیاس را بر پایه الگوی نظری فرایند و محتوای خانواده ساخته است و ۴۳ سؤال مدرج پنج‌نمره‌ای (کاملاً موافقم = ۵ تا

1. Krejcie & Morgan

3. Spanier

5. Self-report Family Process Scale

2. marital adjustment scale

4. Lock-Wallace Marital Adjustment Scale

6. Self-report Family Content Scale

یافته‌ها

لازم و محرمانه بودن پژوهش به نمونه‌های پژوهش تبیین گردید و سپس پرسشنامه‌ها جمع‌آوری شد و پس از جدا کردن پرسشنامه‌های قابل قبول داده‌ها از طریق ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام و با نرم‌افزار SPSS18 تجزیه و تحلیل گردید.

در بخش توصیفی تعداد نمونه متشکل از ۲۳۰ زن و ۱۲۸ مرد و در مجموع ۳۵۸ نفر بود که بیشتر افراد نمونه را از لحاظ مدرک کارشناسی (۵۳/۴ درصد)، مدت ازدواج از ۱۳ تا ۱۸ سال (۲۷/۷ درصد) و داشتن دو فرزند (۴۶/۴ درصد) تشکیل داده‌اند.

جدول ۱- نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام برای پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس مؤلفه‌های فرایند خانواده

متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	همبستگی چندگانه	ضریب تعیین (R^2)	مقدار بتای استاندارد	مقدار T	سطح معناداری
	تصمیم‌گیری و حل مسأله			۰/۲۷۷	۴/۴۶	۰/۰۰۱
رضایت زناشویی	مهارت‌های ارتباطی	۰/۶۱۷	۰/۳۸۱	۰/۲۴۴	۴/۱۴	۰/۰۰۱
	انسجام خانواده			۰/۳۷۸	۴/۶۶	۰/۰۰۱
	مهارت‌های مقابله			۰/۲۲۴	۲/۸۴	۰/۰۰۵

جدول ۲- نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام برای پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس مؤلفه‌های محتوای خانواده

متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	همبستگی چندگانه	ضریب تعیین (R^2)	مقدار بتای استاندارد	مقدار T	سطح معناداری
	زمان با هم بودن			۰/۲۳۳	۴/۴۶	۰/۰۰۱
رضایت زناشویی	موقعیت اجتماعی	۰/۴۷۱	۰/۲۲۲	۰/۱۴۳	۲/۶۰	۰/۰۱۰
	شغل و تحصیلات			۰/۰۹۴	۲/۳۱	۰/۰۲۱
	سلامت جسمی و روانی			۰/۱۲۴	۲/۲۵	۰/۰۲۵
	منابع مالی			۰/۱۰۵	۲/۰۱	۰/۰۴۴

اول در مورد توانایی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت‌های ارتباطی، انسجام خانواده و مهارت‌های مقابله در پیش‌بینی رضایت زناشویی تأیید می‌شود و در مورد توانایی باورهای مذهبی در پیش‌بینی رضایت زناشویی تأیید نمی‌شود.

فرضیه دوم: عوامل محتوایی خانواده (منابع مالی، زمان باهم بودن، شغل و تحصیلات، سلامت جسمی و روانی، موقعیت اجتماعی، محل زندگی و تسهیلات آموزشی) توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را به‌صورت معنادار دارند.

جدول ۲ نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس مؤلفه‌های محتوای خانواده را نشان می‌دهد که در گام آخر مؤلفه‌های زمان با هم بودن، موقعیت اجتماعی، شغل و تحصیلات، سلامت جسمی و روانی و منابع مالی در

فرضیه اول: عوامل فرایندی خانواده (تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت‌های مقابله، انسجام خانواده، مهارت‌های ارتباطی و باورهای مذهبی) توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را به‌صورت معنادار دارند.

جدول ۱ نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس مؤلفه‌های فرایند خانواده را نشان می‌دهد که در گام آخر مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت‌های ارتباطی، انسجام خانواده و مهارت‌های مقابله در معادله رگرسیون ۳۸/۱ درصد از واریانس رضایت زناشویی را تبیین می‌کنند. همچنین مؤلفه باورهای مذهبی به این دلیل که اثر معناداری در معادله رگرسیونی نداشت، از معادله رگرسیونی حذف شد و توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را ندارد. از این‌رو فرضیه

اعمال مناسب این عوامل به حل مشکل در ارتباط با تعاملات روزمره زندگی کمک می‌کند و زمانی که همسران حس همبستگی و با هم بودن بیشتری کنند، ارزشیابی آنها از رابطه مثبت‌تر می‌شود و تعاملات بهتری در روابط زناشویی خودشان ایجاد می‌شود که به سازگاری و رضایت میان آنها منجر می‌شود (طهرانی، حیدری و جعفری، ۱۳۹۲). در زمینه عدم توانایی باورها و انجام اعمال مذهبی در رابطه با برخی از جنبه‌های خانواده و رضایت زناشویی، پژوهش‌های نیکویی (۱۳۸۳) و عبدالله‌پور، مقیمی آذری، قلی‌زاده، سیدمهدوی اقدام و علی‌اشرفی زکی (۱۳۸۸) نبود رابطه بین نگرش‌های مذهبی و رضایت زناشویی را تأیید کرده‌اند؛ پس شاید بتوان گفت که باورهای مذهبی، کمتر از دیگر مؤلفه‌ها به رضایت زناشویی منجر می‌شود؛ زیرا در رضایت زناشویی، رضایت از زندگی، شادمانی و ارتباط مثبت با دیگران باید وجود داشته باشد. در حالی که باورهای مذهبی در زندگی فردی نقش مؤثرتری دارد و در زمینه روابط بین فردی کم‌رنگ است (درویزه و کهکی، ۱۳۸۷) همچنین می‌توان به عواملی نظیر جنسیت، سن شرکت‌کنندگان، شغل، سطح تحصیلات و فرهنگ افراد نمونه اشاره کرد که تقریباً از انواع قومیت‌ها بودند.

در فرضیه دوم، در بررسی توانایی عوامل محتوایی خانواده (سلامت جسمی و روانی، شغل و تحصیلات، زمان با هم بودن، منابع مالی، موقعیت اجتماعی، محل زندگی و تسهیلات آموزشی) در پیش‌بینی رضایت زناشویی زوج‌ها نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد به غیر از محل زندگی و تسهیلات آموزشی که اثر معناداری در معادله رگرسیونی نداشته‌اند، سایر مؤلفه‌ها توانایی پیش‌بینی رضایت زناشویی را دارند. در پژوهش‌های به عمل آمده در بررسی زیرمقیاس‌های محتوای خانواده با رضایت زناشویی، پژوهش‌های ادیب حاج باقری و همکاران (۱۳۹۳)، افخمی و همکاران (۱۳۹۲)، شاکریان (۱۳۸۸)، بنائیان و همکاران (۱۳۸۵)، آقاپوسفی و همکاران (۱۳۹۰) نتایج معناداری را بین عوامل محتوایی خانواده و رضایت زناشویی نشان داده‌اند. عوامل محتوایی خانواده در واقع شامل همه آن چیزهایی است که واقعیت عینی و کاملاً ملموس زندگی اعضای خانواده را شکل می‌دهد (سامانی، ۲۰۱۱). به این صورت که برای گذران زندگی باید خانواده در بردارنده منابع مادی مورد نیاز باشد؛ چرا که در دسترس نبودن این چنین منابعی خانواده را دچار مشکلات فراوان می‌کند و رضایت بین آنها را تقلیل می‌دهد. برای مثال نداشتن منابع مالی کافی و ناتوانی در خرید خانه، مسلماً

معادله رگرسیون ۲۲/۲ درصد از واریانس رضایت زناشویی را تبیین می‌کنند. همچنین مؤلفه محل زندگی و تسهیلات آموزشی به دلیل اینکه اثر معناداری در معادله رگرسیونی نداشتند، از معادله رگرسیونی حذف گردیدند و توان پیش‌بینی رضایت زناشویی را ندارند. از این‌رو فرضیه دوم در مورد توانایی مؤلفه‌های زمان باهم بودن، موقعیت اجتماعی، شغل و تحصیلات، سلامت جسمی و روانی و منابع مالی در پیش‌بینی رضایت زناشویی تأیید می‌شود و در مورد توانایی محل زندگی و تسهیلات آموزشی در پیش‌بینی رضایت زناشویی تأیید نمی‌شود.

بحث

هدف این پژوهش پیش‌بینی رضایت زناشویی براساس عوامل فرایندی و محتوایی خانواده در معلمان ابتدایی شهر کرج بود. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های آماری نشان داد که عوامل فرایندی و محتوایی خانواده قادر به پیش‌بینی رضایت زناشویی زوج‌ها است. در بررسی فرضیه اول با مضمون توانایی فرایندهای خانواده (مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسأله، مهارت‌های مقابله، مهارت‌های ارتباطی، انسجام و احترام متقابل و باورهای مذهبی) در پیش‌بینی رضایت زناشویی زوج‌ها نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که به غیر از باورهای مذهبی سایر مؤلفه‌ها، توانایی پیش‌بینی رضایت زناشویی را دارند. در پژوهش‌های به عمل آمده در بررسی زیرمقیاس‌های فرایند خانواده، پژوهش‌های میشل (۱۹۹۱) چنگ (۲۰۱۰)، هارپر و همکاران (۲۰۰۰)، نف و کارنی (۲۰۰۴)، استوری و برادبوری (۲۰۰۴)، رندال و بودمان (۲۰۰۹)، ابراهیمی و جان‌بزرگی (۱۳۸۷) و احمدی (۱۳۸۲) به رابطه معناداری بین عوامل فرایندی خانواده و رضایت زناشویی دست یافتند. در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که عوامل فرایندی خانواده به‌عنوان مهارت‌ها، شرایط و تعاملات زندگی، زوج‌ها را در طی سازگاری به جلو حرکت می‌دهد که موجب ارتباط مناسب، سطوح بالای شادکامی زوج‌ها، یکپارچگی و سطحی بالای رضایت از روابط است (لاتیفس، استروف، فیلد و بوش^۱، ۲۰۰۵) و موجب برون‌سازی زن و شوهر با یکدیگر در هر مقطعی از زمان می‌شوند (حسینی‌نسب، بدری گرگری، قائمیان اسکویی، ۱۳۸۸). انسجام و پیوند عاطفی، شیوه تصمیم‌گیری، علایق و واکنش‌ها در اصل به تعادل اعضای خانواده منجر می‌شود (اولسون^۲، ۲۰۰۰). در واقع عوامل فرایندی خانواده به‌عنوان مهارت‌ها و واکنش‌های اعضا در برخورد با مسائل و ابعاد گوناگون زندگی است که

خانواده‌ها را دچار مشکلات فراوانی می‌کند. در مورد اینکه چرا محل زندگی و تسهیلات آموزشی اثر معناداری در رگرسیون پیش‌بینی شده نداشتند، می‌توان به عامل‌هایی نظیر جنسیت، سن شرکت‌کنندگان، شغل، سطح تحصیلات و فرهنگ افراد نمونه اشاره کرد که تقریباً از انواع قومیت‌ها بودند. نمونه پژوهش که در ناحیه چهار کرج مشغول به کار هستند و در همان حوالی زندگی می‌کنند، نسبت به مناطق دیگر از مناطق پایین شهر هستند؛ نارضایتی از میزان حقوق دریافتی و همچنین تحصیلات که بیشتر اعضای نمونه دیپلم، فوق دیپلم و کارشناسی داشتند، به نارضایتی از داشت‌ها و منابع خود منجر می‌شود که نارضایتی درونی ممکن است درون نظام خانواده اثر بگذارد و موجب کاهش رضایت زناشویی شود. بنابراین با توجه به نتایج تحلیل، روشن است که عوامل فرایندی و محتوایی در رضایت زناشویی زوج‌ها تأثیر دارد. از این رو با آموزش خانواده‌ها در مورد این عوامل می‌توان گامی ارزشمند برای کاهش مشکلات خانواده‌ها و به تبع آن افزایش کیفیت زندگی آنان برداشت. همچنین این پژوهش به روان‌شناسان و مشاوران خانواده کمک می‌کند تا آنان را در فهم مشکلات خانواده‌ها و حل مسائل آنان یاری دهد. این پژوهش مانند سایر پژوهش‌ها محدودیت و مشکلاتی دارد، از آنجا که این پژوهش بر روی معلمان شهر کرج انجام گرفته است و سوگیری‌هایی که در پاسخ به پرسشنامه داشته‌اند، باید در تعمیم نتایج احتیاط لازم را به عمل آورد. پس در پژوهشی بهتر، ممکن است این پژوهش بر روی سطح گسترده‌تری از جوامع آماری گوناگون انجام شود.

تشکر و قدردانی

در پایان، پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند از همه معلمان، کارمندان اداره آموزش و پرورش شهر کرج و سایر دوستانی که یاری‌دهنده ما در این پژوهش بودند، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایند.

منابع

آقایوسفی، ر.، مرادی، ک.، صفری، ن.، قاضی، ش. و امیری، ف. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین رضایت زناشویی و مشکلات جسمی دوران بارداری و عوامل مرتبط با آن. *مجله یافته*، ۱۱۳(۱)، ۱۳۴-۱۲۵.

ابراهیمی، ا. و جان‌بزرگی، م. (۱۳۸۷). رابطه مهارت‌های ارتباطی و رضایت زناشویی. *مجله روان‌شناسی و دین*، ۲(۱)، ۱۶۴-۱۴۷.

احمدزاده، ا. (۱۳۸۴). *بررسی رابطه میان رضایت زناشویی و سلامت روان در بین دبیران زن و مرد شاغل در مقطع متوسطه دبیرستان‌های شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی تهران.

احمدی، خ. (۱۳۸۲). *عوامل مؤثر بر سازگاری زناشویی و مقایسه اثربخشی دو روش مداخله‌ای متغیر سبک زندگی و حل مسئله در زوجین دارای ناسازگاری زناشویی*. پایان‌نامه دکتری، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی علامه طباطبایی تهران.

احمدی، خ.، آزاد مرزآبادی، ا. و ملازمانی، ع. (۱۳۸۴). بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه. *مجله طب نظامی*، ۷(۲)، ۱۵۲-۱۴۱.

ادیب حاج‌باقری، م.، لطفی، م. س. و سادات حسینی، ف. (۱۳۹۳). ارتباط استرس شغلی و رضایت زناشویی پرستاران. *مجله سلامت و مراقبت*، ۱۶(۱)، ۹-۱۸.

اسدمنش، م. (۱۳۹۰). *بررسی اثربخشی آموزش خانواده سیستمی بر مدل فرایند و محتوا بر نیم‌رخ روان‌شناختی خانواده‌های دارای کودک عقب‌مانده ذهنی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

اسماعیل‌پور، خ.، خواجه، و.، مهدوی، ن. (۱۳۹۲). پیش‌بینی رضایت زناشویی همسران براساس باورهای ارتباطی و مهارت‌های ارتباطی. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۹(۳۳)، ۴۴-۲۹.

افخمی‌عقدا، م.، یزدانیان‌پوده، ز.، کمالی‌زارچ، م.، رستگار، ک.، فلاحتی، م.، دهقان، ز. و حکیمیان، ع. (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین رضایت شغلی با رضایت زناشویی کارکنان شاغل در سازمان بهزیستی شهرستان یزد. *فصلنامه طلوع بهداشت*، ۱۲(۱)، ۱۱۹-۱۳۲.

باغبان، ا. و مرادی، م. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر خانواده‌درمانی به روش ساختی بر کاهش تعارضات زناشویی زوج‌های متقاضی طلاق شهرستان اصفهان. *فصلنامه دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۱۶، ۱۱۲-۹۹.

بنائیان، ش.، پروین، ن. و کاظمیان، ا. (۱۳۸۵). بررسی ارتباط بین سلامت روان و رضایت زناشویی زنان متأهل. *مجله دانشکده پرستاری و مامایی همدان*، ۱۴(۲)، ۶۲-۵۲.

ثنایی، ب.، علاقه‌بند، س.، فلاحتی، ش. و هومن، ع. (۱۳۸۷). *مقیاس‌های سنجش خانواده و ازدواج*. تهران: بعثت.

حسینی‌نسب، د.، بدری، ر. و قائمیان‌اسکویی، آ. (۱۳۸۸). رابطه ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های حل تعارض بین‌فردی با سازگاری زناشویی دانشجویان متأهل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز. *فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی*، ۲(۸۸)، ۷۷-۵۷.

جعفری، م. ع. (۱۳۸۸). *مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در گونه‌های مختلف خانواده براساس مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

جلالی، ای.، سروقد، س. و سامانی، س. (۱۳۹۱). نقش واسطه‌ای روان‌بنه‌های شناختی در ارتباط با فرایند و محتوای خانواده و شیوه‌های مقابله با تعارض. *فصلنامه روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۹(۳۳)، ۹۲-۸۳.

جلالی، ای. و سروقد، س. (۱۳۹۱). نقش واسطه‌ای طرح‌واره‌های شناختی ناسازگار در ارتباط با فرایند و محتوای خانواده و شیوه‌های مقابله با تعارض نوجوانان. *مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۲(۷)، ۳۵-۱۹.

مصاحبی، م.ر. (۱۳۸۱). ارتباط بین شباهت در ویژگی‌های شخصیتی زن و شوهر و رضایت از زندگی. *مجله دانش و پژوهش*، ۱۱(۱۲)، ۱۳۴-۱۱۷.

ملازاده، ج. (۱۳۸۱). *رابطه سازگاری زناشویی با عوامل شخصیت و سبک‌های مقابله‌ای در فرزندان شاهد*. پایان‌نامه دکتری روان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.

نیکویی، م. (۱۳۸۳). *بررسی رابطه بین دینداری با رضایت‌مندی زناشویی در بین زوج‌های شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا تهران.

ویسی، ا. (۱۳۸۸). *اثربخشی رویکرد تصویرسازی ارتباطی بر رضایت‌مندی زناشویی*. *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۲(۴۲)، ۹۲-۱۰۷.

Badyal, P. (1992). *The relationship between five demographic variable and marital satisfaction of men and women in dual-earner marriages*. Unpublished master thesis, British Columbia University.

Bradbury, T.N. Fincham, E.D. & Beach, S.R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4): 64-98.

Charnia, M.R., & Ickes, W. (2007). Predicating marital satisfaction: Social absorption and individuation versus attachment anxiety avoidance. *Personal Relationship*, 14, 187-208.

Cheng, C.C. (2010). A study of inter-cultural marital conflict and satisfaction in Taiwan. *International Journal of Intercultural Relations*, 34 (4), 354-362.

Ellis, A. (1989). *Rational-emotive. Couples therapy*. New York: Pergamum press.

Harper, J. M., Schaalje, B. G., & Sandberg, J. G. (2000). Daily hassles, intimacy, and marital quality in later life marriages. *American Journal of Family Therapy*, 28, 1-18.

Huber, C.H., Navarro, R.L., Womble, M.W., and Mumme, F.I. (2010). family Resilience and midlife marital satisfaction. *The family journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 33: 347-456 1-1.

Kamarzarrin, H., Naseri, E., Sobhani Khaledian, M., Shoshtari, M., & Hasanvand, B. (2013). Investigating the relationship between family content and process model and depression, anxiety and stress among undergraduate students. *World of Sciences Journal*, (1), 131-142.

Khaledian, M., Maleki, H., Khodaei, S., Talebian, S., & Asadi, M. (2013). Investigating the Relationship between Family Content and Process Model with Emotional Intelligence, Life Expectancy and Depression, Anxiety and Stress among Undergraduate Students. *Journal of Social Science Research*, 1(7), 180-187.

جهانی، س. (۱۳۹۱). *تأثیر آموزش خانواده بر اساس مدل فرایند - محتوا بر نیمرخ شناختی خانواده‌های دارای کودک بیش‌فعال*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

دادگستر، ن. (۱۳۹۰). *تحلیل رابطه بین هوش هیجانی و شادکامی با رضایت زناشویی در بین زوجین شهر اصفهان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

درویزه، ز. و کهکی، ف. (۱۳۸۷). *بررسی رابطه سازگاری زناشویی و بهزیستی روانی*. *مجله مطالعات زنان*، ۶(۱)، ۹۱-۱۰۴.

رضایی، م. (۱۳۹۱). *مقایسه ابعاد سازگاری و خودکارآمدی دانش‌آموزان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل فرایند و محتوای خانواده*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

سامانی، س. (۱۳۸۷). *تهیه و طراحی مقیاس فرایندهای خانوادگی برای خانواده‌های ایرانی*. *مجله روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، ۱۴(۲)، ۱۶۲-۱۶۸.

سامانی، س و ترابی، ع. (۱۳۹۰). *شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل بافت‌نگر فرایند و محتوای خانواده*. *دو فصلنامه مشاوره کاربردی*، ۱(۱)، ۳-۲۰.

سایت خبر فارسی (۱۳۹۲). *آمار طلاق و ازدواج در کشور*. کد خبر: <http://khabarfarsi.com/ext/5813540>، ۱۹۸۴۳.

شاکریان، ع. (۱۳۸۸). *بررسی عوامل مؤثر در رضایت‌مندی زناشویی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج*. *مجله دانشکده علوم پزشکی کردستان*، ۱۴، ۴۹-۴۰.

طهرانی، ا.، حیدری، ح. و جعفری، ا. (۱۳۹۲). *اثربخشی آموزش گروهی با رویکرد چندوجهی لازاروس در افزایش ابعاد سازگاری زناشویی زنان*. *مجله علوم رفتاری*، ۵(۱۶)، ۸۳-۹۸.

عباسی، م.، دهقانی، م.، مظاهری، م.ع.، انصاری‌نژاد، ف.، فدایی، ز.، نیک‌پرور، ف.، یزدخواستی، ح.، منصوری، ن.، ابارشی، ز. (۱۳۸۹). *بررسی تغییرات رضایت زناشویی و ابعاد آن در طول چرخه زندگی خانواده: تحلیل روند*. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۶(۲۱)، ۵-۲۲.

عبدالله‌پور، ن.، مقیمی‌آذری، م. ب.، قلی‌زاده، ح.، سید مهدوی اقدام، م.ر.، و علی‌اشرفی زکی، ز. (۱۳۸۳). *رابطه دینداری با کارکرد خانواده در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز*. *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی شوشتر*، ۳(۷)، ۱۵۷-۱۷۴.

عبداله‌زاده، ح. (۱۳۸۲). *بررسی رابطه بین صفات شخصیتی و رضایت زناشویی در زوج‌های شهر دامغان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.

قربانی، م. (۱۳۹۱). *مقایسه رضایت زناشویی، راهبردهای مقابله‌ای و سبک زندگی در والدین کودکان کم‌توان ذهنی و عادی شهرستان آذرشهر*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تبریز.

محی‌الدینی، ح.، صادقی، ز.، چراغی، س. و زارع، ر. (۱۳۹۲). *اثربخشی گروه‌درمانی شناختی رفتاری بر بهبود فرایند خانواده در خانواده‌های افراد معتاد*. *مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۳(۱۲)، ۱-۹.

- Latifses, V., Estroff, D., Field, T., Bush, J. (2005). Fathers massaging and relaxing their pregnant wives lowered anxiety and facilitate marital adjustment. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*, 9: 277-282
- Michel, A (1991). Mutual respect and marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 32(1), 41-50.
- Morrison, D.R. (2000). Communication skill and marital satisfaction. *Journal of marriage and the family*, 23(3), 25-37.
- Neff, L.A., & Karney, B.R. (2004). How does context affect intimate relationships? Linking external stress and cognitive processes within marriage. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 134-148.
- Olson, D.H. (2000). Circumflex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Family Therapy*, 22:144-167.
- Patrick, S., Sells, J.N., Giordano, F.G., & Tollerud, T.R. (2007). Intimacy, differentiation, and personality variables as predictors of marital satisfaction. *The family journal: counseling and therapy for couples and families*, 4(15), 359-367.
- Randall, A.K., & Bodenmann, G. (2009). The role of stress on close relationship and marital satisfaction. *Clinical Psychology Review*, 29, 105-115.
- Samani, S. (2008). *Validity and reliability of the family process and content scales*. Paper presented in the XXIX international Congress of Psychology, Berlin, Germany, July 20-25.
- Samani, S., & Sadeghzadeh, M. (2010). Reliability and validity of the self-report family content scale. *Psychological Reports*, 106, 539-547.
- Samani, S. (2011). Family process and content model: A contextual model for family studies. *Procedia of Social and Behavioral Sciences*, 30, 2285-2292.
- Sinha, P. & Mukerjee, N. (1991). Marital adjustment and space orientation. *Journal of social psychology*, 130, 633-639.
- Sayaers, S.L., Kohn, C.S., & Fresco, D.M. (2001). Marital conflict and depression in the context of marital discord. *Cognitive Therapy and Research*, 25(6), 713-732.
- Spanier, G.B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 15-28.
- Story, L.B., & Bradbury, T.N. (2004). Understanding marriage and stress: Essential questions and challenges. *Clinical Psychology Review*, 23, 1139-1162.
- Troxel, W.M. (2006). Marital quality, communal strength, and physical health. Doctoral dissertation, university of Pittsburg, 16-25.
- Winch, R. (1974). *Selected studies in marriage and the family*. New York: Rinehart and Winston, Inc.